

Навіны для Беларусі

Нумар X

11 снежня 2007 года

Office for a Democratic
Belarus

**Наступствы аварыі
на Чарнобыльскай
атамнай
электрастанцыі
чалавецтва адчувае
і сёння...**

**У нумары
Беларусь да і
пасля аварыі
на
ЧАЭС** 1-4

**Беларускі
голас у
Францыі
(Віржыні
Шыманеі)** 4-6

Мы ў сеціве

www.democraticbelarus.eu

Беларусь да і пасля Чарнобыля: «Радыеэкалогія: дэмаграфічныя і медыцынскія аспекты»

*Урыўкі з працы прафесара
Ю.І. Бандажэўскага*

**Радыеэкалагічная
сітуацыя да 1986 г.**

Наступствы аварыі на Чарнобыльскай атамнай электрастанцыі чалавецтва адчувае і сёння, не зважаючы на тое, што прамінула больш як 20 гадоў ад выбуху.

Чарнобыльская катастрофа ўзняла шмат пытанняў, і найперш – што будзе з людзьмі, якія сугыкаюцца з уздзеяннем радыяцыі, жывучы на забруджаных тэрыторыях? Ад гэтага залежыць будучыня не толькі гэтых людзей, але і ўсяго чалавецтва, якое штодзённа сугыкаецца з дзеяннем радыяцыі.

Гэты артыкул мае на мэце дэманстрацыю шырокаму грамадству мала вядомых ці, магчыма, наўмысна прыхаваных доказаў узаемадзеяння вялікай колькасці людзей з радыеактыўнымі агентамі і медыцынскімі наступствамі гэтай з’явы. Дзякуючы гэтаму матэрыялу робіцца зразумелым цяперашні стан здароўя насельніцтва еўрапейскай часткі былога СССР.

Перад усім неабходна дакладна вызначыцца з часам пачатку кантактаў насельніцтва з радыеактыўнымі агентамі.

Трэба ўлічваць, што існуе натуральны радыеактыўны фон, што ўзнік яшчэ да з’яўлення чалавецтва на Зямлі. Аднак ёсць і іншая

радыеактыўнасць, якая стала вынікам дзейнасці чалавека, а найперш – выпрабаванняў ядзернай зброі. Узровень гэтай радыеактыўнасці падвышаецца ў біясферы штогод. Найбольшае значэнне для фарміравання зон абпраменьвання насельніцтва Зямлі маюць перад усім: цэзій-137, цырконій-95, вуглярод-14, рутэній-106, стронцій-90, цэрый-144, трытый і

ёд-131. Іх паходжанне звязана ў асноўным з выпрабаваннямі ядзернай зброі і дзейнасцю атамных электрастанцый.

Выпрабаванні ядзернай зброі ў атмасферы пачаліся ў 1945 годзе і былі вельмі інтэнсіўнымі ў 1945-1958 і 1961-1962 гг. З 1963 г. шэраг краін пачалі весці падземныя выпрабаванні гэтай зброі.

Што да фарміравання тканкавых доз і радыебіялагічных наступстваў глабальнага выпадзення для арганізма, галоўная роля належыць

Cs-137, які можа трапіць у навакольнае асяроддзе разам радыеактыўнымі адыходамі ды прадуктамі ядзерных выбухаў [18].

Найбольш інтэнсіўнае забруджванне навакольнага асяроддзя Cs-137 адбываецца ў часе ядзерных выбухаў альбо аварыі на атамных электрастанцыях, адным з прыкладаў якіх з’яўляецца выбух у Чарнобылі ў 1986 г.

Так ці інакш, выкарыстанне чалавекам энергіі атамнага распаду прывяло да ўзнікнення ў страгасферы рэзервуара Cs-137, які трапляе на зямлю разам з ападкамі. Рэгістраваць радыяцэзій на тэрыторыі еўрапейскай часткі СССР пачалі ў 1963 г.

Узровень назапашвання Cs-137 у арганізме чалавека залежыць ад узроўню забруджвання навакольнага асяроддзя, то бок ад прадуктаў харчавання, структуры рацыёну, узроставых і палавых асаблівасцей [18].

Трэба адзначыць, што

перыяд нападывывядзення Cs-137 з арганізма чалавека складае 40-50 дзён, у сувязі з чым наяўнасць радыенукліду ў арганізме сведчыць пра пастаяннае паступленне яго з навакольнага асяроддзя.

Супрацоўнікі навукова-даследчага інстытута біяфізікі Міністэрства аховы здароўя СССР на працягу 1967-1970 гг. ажыццявілі больш за 1000 вызначэнняў утрымання Cs-137 у каровіным малаце ў розных раёнах Палесся [18]. У выніку была створана так званая малочна-цэзіявая мапа, з якой бачна, што найбольшая канцэнтрацыя радыяцэзію на Беларусі назіралася ў Гомельскай вобласці. На тэрыторыі Украіны паказальнікі знаходжання Cs-137 у каровіным малаце значна ніжэй, у сувязі з чым сярэднегадавыя значэнні папуляцыйных доз сярод жыхароў Беларусі ў 2,5 разы вышэй чым ва Украіне. [18].

Калі прааналізаваць штогадовыя звесткі пра выпадзенні Cs-137, утрыманні яго ў прадуктах (малако) і арганізме чалавека, можна канстатаваць, што 1963 год з'яўляецца годам максімальных выпадзенняў гэтага радыенукліду на тэрыторыі Беларусі да Чарнобыльскай катастрофы. Зарэгістравана таксама выпадзенне радыеактыўных ападкаў Cs-137 і Sr-90 на тэрыторыі г. Мінска ў 1963-1968 гг. [23].

Малако каровы з'яўляецца адным з асноўных прадуктаў харчавання чалавека, таму і фарміруе дастаткова высокі ўзровень утрымання радыяцэзію ў арганізме жыхароў Беларусі і прыбалтыйскіх рэспублік былога СССР.

Акрамя малака, малочных прадуктаў і хлеба, радыяцэзіі трапляе ў арганізм чалавека разам з мяснымі прадуктамі, найперш з ялавічынай. Канцэнтрацыя Cs-137 у гавядзіне па выніках даследаванняў, праведзеных у 1967-1970 гг., знаходзілася ў дыяпазоне 700-8300 пкюры/кг. Найбольшая канцэнтрацыя ізатопа была зарэгістравана ў мясе цялят (9300 пкюры/кг). Канцэнтрацыя Cs-137 у свініне была ў 3-4 разы меншая чым у гавядзіне [18].

Такім чынам, насельніцтва Беларусі яшчэ задоўга да Чарнобыльскай катастрофы знаходзілася пад уздзеяннем радыеактыўных элементаў, у прыватнасці Cs-137.

Радыеэкалагічная сітуацыя пасля аварыі на Чарнобыльскай АЭС у 1986

У Беларусі найбольш моцна ад аварыі на Чарнобыльскай атамнай станцыі пацярпелі Гомельская і Магілёўская вобласці. Амаль усе раёны гэтых абласцей былі інтэнсіўна забруджаныя радыеактыўнымі элементамі. Пасля катастрофы дзялянку з найбольшай канцэнтрацыяй Cs-137 былі выяўлены ў Чачэрскім і Добрушскім раёнах Гомельскай вобласці і Чэрыкаўскім раёне Магілёўскай вобласці [24].

Аднак і ў іншых раёнах гэтых дзвюх абласцей утрыманне Cs-137 у глебе было даволі значным.

Трэба адзначыць, што адсяленне насельніцтва ў так званыя “чыстыя” па радыяцэзіі тэрыторыі было не эфектыўным праз тое, што там мела месца забруджанне глебы плутоніем 238, 239, 240 (звыш 3,7 кБк /м2).

Акрамя раёнаў Гомельскай і Магілёўскай абласцей, тэрыторыі, забруджаныя Cs-137 з узроўнем вышэй за 37 кБк/ м2, былі выяўлены ў шасці раёнах Брэсцкай вобласці (Лунінецкі, Столінскі, Пінскі, Драгічынскі, Бярозаўскі, Баранавіцкі), а таксама ў Дзятлаўскім, Іўеўскім, Карэліцкім, Лідскім, Навагрудскім і Смаргонскім раёнах Гродзенскай вобласці, Валожынскім, Барысаўскім, Бярэзінскім, Салігорскім, Маладзечанскім, Вілейскім, Стаўбцоўскім, Крупскім, Лагойскім і Слуцкім раёнах Мінскай вобласці [24].

Неабходна памятаць, што забруджанне Cs-137 раёнаў Гомельскай і Брэсцкай абласцей было выяўлена яшчэ задоўга да выбуху ў Чарнобылі ў 1986 г. [18]. Існуе верагоднасць, што тое самае магло адбыцца і з раёнамі Мінскай і

Гродзенскай абласцей. Магчыма гэта і ёсць прычынай таго, што на гэтых землях у 1990-х гг. рэгістравалася найбольшая забруджанасць радыяцэзіем.

Гэты факт цалкам перакрэслівае прагнозы тых даследчыкаў, якія

разлічвалі калектыўныя дозы апраменьвання насельніцтва чарнобыльскіх абласцей, абапіраючыся толькі на падзеі 1986 г. і не ўлічваючы той факт, што насельніцтва Беларусі да гэтага ўжо больш як 20 гадоў знаходзілася

ва ўмовах хранічнага радыеактыўнага апраменьвання.

Гэта інфармацыя вельмі акуратна замоўчвалася пасля Чарнобыльскай катастрофы і толькі дзякуючы настойлівым пошукам некаторых даследчыкаў Гомельскага медыцынскага інстытута стала магчымым атрымаць дакладныя звесткі.

Важна падкрэсліць, што радыеактыўныя элементы, што праніклі ў атмасферу і забрудзілі тэрыторыю, на якой пражывала істотная колькасць насельніцтва, натуральным шляхам траплялі і працягваюць трапляць у арганізм людзей і жывёл. Калі ёд-131 трапляе ў арганізм праз стравальны тракт і дыхальныя шляхі, дык Cs-137 і Sr-90 трапляюць да нас пераважна з прадуктамі харчавання. Менавіта прадукты харчавання жывёльнага і расліннага паходжання з зон радыеактыўнага забруджвання з'яўляюцца асноўнай крыніцай радыенуклідаў у чалавечым арганізме.

У першыя гады пасля Чарнобыльскай катастрофы вызначэнне знаходжання радыяцэзію ў арганізме вялікіх груп людзей практычна не праводзілася. Атрыманую насельніцтвам дозу ацэньвалі, грунтуючыся на ўзроўні забруджвання тэрыторыі пражывання, вылічвалі так званую калектыўную дозу апраменьвання. І толькі пачынаючы з 1992 з'явілася

прадукты харчавання жывёльнага і расліннага паходжання з зон радыеактыўнага забруджвання з'яўляюцца асноўнай крыніцай радыенуклідаў у арганізме чалавека

магчымасць ажыццяўляць масавы скрынінг насельніцтва на знаходжанне радыяцэзію ў арганізме, калі прылады, створаныя на базе ЛПЧ (лічылнік імпульсаў чалавека) у Акадэміі навук Украіны, упершыню з'явіліся ў Гомельскай вобласці. Менавіта з гэтага моманту пачаліся навуковыя даследаванні, што дазволілі аб'ектыўна ацаніць ролю радыеактыўных элементаў ва ўзнікненні захворванняў, ад якіх пакутавала большая частка насельніцтва Гомельскай вобласці.

Для таго, каб стварыць тэхналогіі, якія дапамагаюць выводзіць радыенукліды з арганізму жывёлы і чалавека, навукоўцам і інжынерам-практыкам неабходна было мець дакладныя лічбы знаходжання радыеактыўнага цэзію ў арганізме. У Гомельскай вобласці на базе Беларускай Інжынернай Акадэміі быў створаны навуковы комплекс, у склад якога, акрамя спецыялістаў па радыяметрыі, увайшлі супрацоўнікі Гомельскага медыцынскага інстытута, якія дасканальна вывучылі стан здароўя і функцыянаванне жыццёва важных органаў і сістэм у людзей рознага ўзросту ў залежнасці ад колькасці атрыманых радыенуклідаў.

Праз некалькі год вызначэннем колькасці радыяцэзію ў арганізме людзей заняўся і “Белрад” – Інстытут радыяцыйнай бяспекі, які ўзначаліў прафесар Несцярэнка В.Б. Супрацоўнікі гэтай установы здзейснілі вялікую колькасць вымярэнняў на ўтрыманне Cs-137 у арганізмах дзяцей і дарослых, якія жылі на тэрыторыі чарнобыльскіх і так званых “чыстых” раёнаў. Матэрыял, назбіраны гэтым інстытутам, сведчыць пра ступень забруджвання дадзеным радыенуклідам арганізма жыхароў Беларусі ў пост-чарнобыльскі перыяд.

Дэмаграфічныя паказальнікі стану здароўя насельніцтва да 1986 г. і пазней

Дэмаграфічная сітуацыя ў Беларусі да забруджвання радыеактыўным цэзіем была спрыяльнай. Нават у цяжкія пасляваенныя гады нараджальнасць істотна перавышала смяротнасць (натуральны прырост

насельніцтва ў 1940 г. складаў 13,7 %, у 1945 г. – 11,2 %)

У 1960 г. у Беларусі фіксавалі самы высокі натуральны прырост насельніцтва ў пасляваенныя гады – 17,8%.

Аднак, пачынаючы з 1965 г., адбываецца няўхільнае паніжэнне нараджальнасці на фоне павелічэння смяротнасці насельніцтва, што адбываецца і на натуральным прыросце: у 1985 г. ён дасягаў усяго толькі 5,9%.

У пост-чарнобыльскі перыяд сітуацыя працягвала пагаршацца, і ў 1993 г. паказальнік натуральнага прыросту насельніцтва набыў адмоўнае значэнне. Прагрэсіўнае паніжэнне нараджальнасці да 9,3% і павелічэнне смяротнасці да 14,2% прывялі да таго, што натуральны прырост у 1999 г. склаў -4,9% (-5,9% у 2002, -5.3% у 2005) [16] і зрабіўся паказальнікам не натуральнага прыросту а натуральнага змяншэння насельніцтва.

Смяротнасць насельніцтва толькі за перыяд з 1990-1999 гг. вырасла на 32,7% (з 10,7 да 14,2 на 1000 насельніцтва), у тым ліку сярод мужчынаў – на 40,2% , сярод жанчын – 24,3% [32]. Ва ўзроставым аспекце пад'ём смяротнасці ў 1999г. пачынаўся ва ўзросце 50-54 гады.

У Рэспубліцы Беларусь назіраецца няўхільнае пагаршэнне стану здароўя насельніцтва. Толькі за перыяд з 1990-1999 гг. першасныя захворванні выраслі на 43% [32], што ў большай ступені звязана з захворваннямі сістэмы кровазвароту і новаўтварэннямі (пухлінамі) [2].

Захворваемасць сістэмы кровазвароту мае няўхільную тэндэнцыю да росту. Толькі з 1980 па 1994 гады ўзровень першасных захворванняў сістэмы кровазвароту вырас ў 5,5 разоў, колькасць агульных захворванняў пры гэтым узрасла ў 4,2 разы.

Вельмі хутка колькасць захворванняў расла ў забруджаных радыенуклідамі раёнах, пачынаючы з 1988 г. яе паказальнікі былі найбольш высокія ў Гомельскай вобласці.

Захворванні сістэмы кровазвароту нясуць найбольшую адказнасць за смерць людзей. У 1997 г. вага сардэчна-сасудзістых захворванняў у структуры смяротнасці складала 50,4% [33], у 1998 – 51,9% [34], а ў 1999 – 52,9% [35].

Толькі за перыяд 1989-1998 адносна паказальнік смяротнасці з-за хвароб сістэмы кровазвароту вырас на 24%, з 565,4 да 700,9 на 100.000 насельніцтва [34].

У структуры першаснага выхаду на інваліднасць хваробы сістэмы кровазвароту складаюць 40,2% [35]. Агульны лік інвалідаў да канца 1999 г. склаў у рэспубліцы 4,1% ад усяго насельніцтва[32].

На працягу апошніх трох дзесяцігоддзяў назіраецца рост захворванняў на злаякасныя ўтварэнні. Найбольшы прырост гэтых захворванняў зноў прыпадае на Гомельскую вобласць[1].

Вялікую заклапочанасць у свеце выклікаў рост захворванняў на рак шчытападобнай залозы ўжо праз некалькі гадоў пасля Чарнобыльскай аварыі. Узровень захворваемасці на гэтую форму рака склаў у 1997 г. у Гомельскай вобласці 9,2 выпадкі на 100.000 насельніцтва, тэмпы росту ў параўнанні з да аварыйным перыядам склалі 513%[13].

У цэлым па Рэспубліцы Беларусь колькасць хворых на рак шчытападобнай залозы, выяўленых толькі ў 1998 г., у 2-2,5 разы перавысіла колькасць выпадкаў, дыягназаваных у 1990 г. Захворваемасць на рак сярод дзяцей і падлеткаў (ва ўзросце да 19 гадоў) павялічылася з 0,1 на 100.000 у 1986 г. да 2,5 ў 1998 г. , то бок у 25 разоў. Больш чым у 4 разы ўзрасла колькасць захворванняў рака шчытападобнай залозы сярод асоб, старэйшых за 18 год: з 2,0 у 1986 г. да 8,4 ў 1998 на 100.000 насельніцтва. З 1986 па 1999 год у Беларусі на рак шчытападобнай залозы захварэлі 6030 чалавек, з іх 1083 – дзеці і падлеткі [21].

Узнікненне рака шчытападобнай залозы прынята звязваць з

уздзеяннем I-131, які мае кароткі перыяд паўраспаду і вялікую тропнасць да шчытападобнай залозы. Найбольшая колькасць хворых на гэты від рака выпадае ў Гомельскай вобласці, пік захворванняў назіралі тут у 1991 г. (54% выпадкаў рака па ўсёй краіне). У Брэсцкай вобласці рак шчытападобнай залозы сустракаўся радзей (23%), і толькі ў жыхароў трох раёнаў – Пінскага, Столінскага і Лунінецкага[25]. Яшчэ раз падкрэслім, што менавіта тут рэгістраваўся цэзій у малацэ, пачынаючы з 1963 г.[18].

Нягледзячы на тое, што галоўную ролю ў індукцыі рака шчытападобнай залозы мае радыеактыўны ёд, удалося выявіць сувязь паміж часцінёй узнікнення хваробы і шчыльнасцю забруджвання Cs-137 тэрыторыі пражывання [25].

Трэба падкрэсліць, што часціна рака шчытападобнай залозы перыядычна ўзрастала і да Чарнобыльскай катастрофы, у сярэдзіне 1970-х. [12].

У жыхароў пацярпелых ад аварыі на ЧАЭС тэрыторыі, у прыватнасці Гомельскай вобласці, назіраецца павелічэнне выпадкаў рака лёгкіх, абадочнай і прамой кішкі, мачавога пухыра і нырак, а таксама малочнай залозы[13]. Узгаданыя органы звязаны з паступленнем і вывядзеннем Cs-137, у сувязі з чым і церпяць больш за усё. У прыватнасці колькасць выпадкаў захворвання нырак у дзяцей з 1988 па 1997 г. павялічылася амаль удвая.

Трэба таксама адзначыць, што ў афіцыйных медыцынскіх крыніцах узгадваецца пра ўзрастанне колькасці прыроджаных заганяў у пацярпелых рэгіёнах 5 год пасля выбуху на ЧАЭС [20]. Гэтыя заганя могуць быць спароджаныя як генетычна, так і станам навакольнага асяроддзя. Аналіз нараджальнасці дзяцей за больш доўгі перыяд часу (1987-1998 гг.) дазваляе зрабіць выснову пра павелічэнне таксама колькасці рэдукцыйных заганяў, полідактыліі (шмат пальцаў) і шматлікіх заганяў развіцця [30].

(Працяг будзе...)

ЛІТАРАТУРА

1.Анализ заболеваемости населения, пострадавшего вследствие катастрофы на ЧАЭС, 1993 год. Минск, 1994. - 156с.

2.Анализ заболеваемости и смертности населения, пострадавшего вследствие катастрофы на ЧАЭС, за 1999 год/ Под редакцией профессора Н.Н.Пилипцевича. - Минск: БЕЛЦМТ, 2000. - 58с.

12.Бронштейн М.Э. Рак щитовидной железы /Проблемы эндокринологии. - 1997Б Том 43. - С. 33-37.

13.Динамика онкологической заболеваемости сельского населения Гомельской области после аварии на Чернобыльской АЭС/ Информационный материал - Национальная комиссия Беларуси по радиационной защите, 1998.

18.Марей А.Н., Бархударов Р.М., Новикова Н.Я. Глобальные выпадения Cs- 137 и человек. Москва, Атомиздат, 1974. - 168с.

20.Казаков В.С./ Радиэкологическая ситуация в Белоруссии после Чернобыльской аварии, медико-биологические последствия и научное обоснование мероприятий по радиационной защите населения/ Доклад на Республиканской конференции. 12-14 марта 1991 года.

21.Ребеко В.Я. Проблемы рака щитовидной железы в пост-чернобыльский период/Проблемы ликвидации в Республике Беларусь последствий катастрофы Чернобыльской АЭС. Доклад на парламентских слушаниях Палаты Национального Собраниа Республики Беларусь 21 апреля 1999 года //Министерство по чрезвычайным ситуациям Республики Беларусь. Комитет по проблемам последствий катастрофы на Чернобыльской АЭС; под редакцией профессора И.В.Ролевича. Барановичи: укрупненная типография, 1999. - 116 с.

23.Тернов В.И., Гурская Н.В. Выпадения радиоактивных осадков на территории г. Минска в 1963-1970 гг. / В сборнике: Гигиена труда и охрана здоровья населения. Минск,

1974. - С. 20-22.

24. Чернобыльская катастрофа: Причины и последствия (Экспертное заключение). В 4-х частях. Часть 3. Последствия катастрофы на Чернобыльской АЭС для Республики Беларусь / Под редакцией В.Б. Нестеренко/ Международное сообщество восстановления среды обитания и безопасного проживания человека "СЭНМУРВ" Объединенный экспертный комитет (Минск-Москва-Киев). - Минск: "Скарына", 1992. - 207с.

25.Щитовидная железа у детей: последствия Чернобыля / Под редакцией профессора Л.Н. Астаховой. - Минск, 1996. - 216с.

30.Наумчик И.В., Румянцева Н.В., Лазюк Г.И. Динамика частоты некоторых врожденных пороков развития в Беларуси /Достижения медицинской науки Беларуси. Выпуск 6. - 2001.

32.Пилипцевич Н.Н., Ломать Л.Н., Гальбург Г.Н. Основные показатели здоровья населения Беларуси в 1990-е гг./ Достижения медицинской науки Беларуси. Выпуск 6. - 2001.

33.Пилипцевич Н.Н., Рогачева Т.А., Трофимов Н.М. и др. Состояние здоровья населения и медицинской помощи в Беларуси/Достижения медицинской науки Беларуси. Выпуск 4. - 1999.

35.Манак Н.А., Русецкая В.Г. Динамика показателей заболеваемости болезнями системы кровообращения в Республике Беларусь за 10 лет/ Достижения медицинской науки Беларуси. Выпуск 6. - 2001.

Прафесар Бандажэўскі вядомы даследаваннямі на тэму ўплыву малых доз радыяцыі на арганізм чалавека. "Міжнародная амністыя" прызнала яго вязнем сумлення, палічўшы, што яго прысудзілі да турэмнага зняволення за адкрытую крытыку дзеянняў улады адносна наступстваў Чарнобыльскай катастрофы.

У 2001 г. Ю. Бандажэўскі атрымаў Папарт Свабоды, які дае права вольна перамяшчацца па Еўропе і выбіраць у якасці месца жыхарства любую краіну кантыненту. Такімі папартамі валодае толькі 25 чалавек у свеце.

Пераклад і фота зроблены “ОДБ”
11/01/2007

Вержыні Шыманец: “Кожная ўлада імкнецца займець сваю беларускую мову”

Гутарка з Віржыніяй Шыманец, сузаснавальніцай асацыяцыі «Perspectives Biélorussiennes», доктаркай універсітэту Парыж III, аўтаркай дысертацыі, прысвечанай беларускаму тэатру першых дзесяцігоддзяў XX стагоддзя. Разам з Ларысай Гіймэяна зрабіла пераклад выбраных раздзелаў рамана Артура Клінава «Горад СОНца» на французскую мову.

А.К.: Якія ў вас уражанні ад чытанняў Артура Клінава ў Парыжы?

Віржынія Шыманец: Для нас гэта вельмі важна, таму што вельмі рэдка ёсць магчымасць паслухаць беларускую мову ў Парыжы. Цудоўна, што цяпер ёсць такое месца, як «Дом Еўропы і Усходу», якое можа гуртаваць у супольных праектах усе арганізацыі, што цяпер працуюць у Парыжы для Беларусі. Гэта самае галоўнае. Я пачала займацца беларускімі справамі ўжо больш за дзесяць год таму, і ўпершыню адчуваю, што ёсць арганізацыі, асацыяцыі, якія жадаюць не быць канкурэнтамі, а сапраўды нешта ўяўляць разам.

А.К.: У чым прычына такіх зменаў?

В.Ш.: Я думаю, быў вельмі важны момант у самім часе і пасля прэзідэнцкіх выбараў. Нашыя людзі пабачылі на тэлеэкранах, які гвалт здзяйсняўся ў Беларусі. Яны пабачылі людзей, якія змагаліся кветкамі, а не зброяй супраць цэлай сістэмы. Многія нашыя сябры былі арыштаваныя. Мы былі ў шоку. І тады нешта здарылася. Мы ўпершыню пачалі размаўляць, раіцца пра тое, што мы можам рабіць разам.

А.К.: То бок, сакавіцкія падзеі 2006 г. значна паўплывалі на ўспрыманне Беларусі ў Францыі?

В.Ш.: Не толькі ў Францыі, але паўсюль у Еўропе. Два дні таму нейкі чалавек, які жыве ў Швейцарыі, хацеў увайсці ў кантакт з намі. Людзі з Нямеччыны, з Бельгіі шукаюць кантакту. Паглядзім, які плён гэта

дасць у будучыні. У 1996 г., калі мы пачыналі займацца беларускімі справамі ў Парыжы, нас было толькі тры чалавекі. Мы паглядзелі адзін аднаму ў вочы і зразумелі: нам гэта цікава. Пачынаем! А цяпер ёсць іншыя асацыяцыі, якія нарадзіліся, напрыклад – «Belprojet», ёсць нават памяшканне – «Дом Еўропы і Усходу» ў Парыжы, дзе мы можам ладзіць супольныя імпрэзы. Нашыя арганізацыі спрабуюць стаць узаемадапаўняльнымі. Канкурэнцыя – гэта не тое, чаго мы жадаем. Трэба працаваць разам, каб кожны мог развівацца. Але, разам з тым, мы не будзем ствараць нейкую федэрацыю з адным кіраўніком.

А.К.: Як узнікла ваша асацыяцыя «Perspectives Biélorussiennes»?

В.Ш.: Наша асацыяцыя была створана больш чым дзесяць год таму. Нас было тры чалавекі, якія жадалі напісаць доктарскія дысертацыі пра Беларусь. Мы былі ў дзіўнай сітуацыі. Калі мы шукалі інфармацыю, сустракаліся з польскімі людзьмі, яны нам казалі: «Беларусь не існуе». Калі мы хацелі шукаць інфармацыю у рускіх людзей, яны нам казалі: «Беларусь не існуе.». Мы былі ў вакууме, пакуль не з’ездзілі ў Беларусь.

Беларускія асацыяцыі былі ў Францыі і раней. Але гэтыя людзі размаўлялі па-беларуску, пісалі па-беларуску, адрасуючы сваю працу толькі беларускамоўным людзям. Гэта было як маленькае гэта. Яны казалі: шкада, што нас не разумеюць. Але ніякі француз не ўмее размаўляць ці чытаць па-беларуску. Для таго, каб змяніць погляды французаў на Беларусь, трэба таксама пісаць і па-французску. А стэрэатыпы ў Францыі былі такія, што вы проста сабе не ўяўляеце. Тое, што Беларусь лічылі часткай Расеі, гэта яшчэ, так бы мовіць, не самае страшнае. Заўсёды існавала ідэя, што гэтая краіна ўвогуле не існуе. Ёсць Польшча, Расея, а тут – невядома што. Мы чыталі артыкулы, чые аўтары з пафасам сцвярджалі, што на гэтай тэрыторыі заўсёды ідзе дождж, што гэта краіна, дзе няма сонца, дзе людзі сумныя, дзе няма нічога вартага ды цікавага. Але мы адчувалі, што гэта няпраўда.

А.К.: Чым зараз займаецца «Perspectives Biélorussiennes»?

В.Ш.: Раз на тры месяцы выдаем бюлетэнь па-французску. Спрабуем адаптавацца да новай сітуацыі. Нараджаюцца іншыя асацыяцыі, якія таксама займаюцца беларускімі справамі. Яны жадаюць працаваць па-сучаснаму, з інтэрнэтам, напрыклад, змяшчаць вельмі кароткія навіны. Мы не будзем працаваць так. У нашай асацыяцыі ёсць спецыялісты, якія даследуюць палітыку ці мастацтва. Мы таксама пашыраем дзейнасць у інтэрнэце, але ўжо прыспеў час альбо стварыць рэальны часопіс, альбо даследчыя групы, якія змогуць праводзіць дэтальны аналіз такіх з’яў, як, напрыклад, дзяржаўная ідэалогія, аўтарытарызм, аналізаваць культурныя феномены і г.д. Таму мы шукаем магчымасці стварыць усё гэта. Надыйшоў момант, калі расчыняюцца новыя дзверы.

А.К.: Адкуль вы так добра ведаеце беларускую мову?

В.Ш.: Мае дзяды былі беларусамі. З Засулля, гэта маленькая вёска недалёка ад Менску. Мой бацька нарадзіўся ў Беларусі. Я заўсёды жыла з людзьмі, якія жыва цікавіліся, што адбываецца на радзіме. Мае дзяды размаўлялі па-беларуску, я слухала гэтую мову ўсё дзяцінства. Я не размаўляла з імі па-беларуску, і мне гэтага вельмі шкада, бо я шмат згубіла. Толькі тады, калі ўпала «жалезная заслона», я здолела прыехаць у Беларусь і спрабаваць вывучыць мову. Не магу сказаць, што я вельмі добра размаўляю. Толькі ў Беларусі, з людзьмі, якія размаўляюць па-беларуску, я магу практыкавацца,

адчуваць, што я не думаю па-французску. Але ўвогуле я думаю па-французску, нават цяпер. Я яшчэ шукаю мой слоўнік, я яшчэ не адчуваю сябе вельмі свабоднай у беларускай мове.

А.К.: Ці складана гэта – размаўляць па-беларуску ў Беларусі?

В.Ш.: Калі ты працуеш у архіве, і запытваешся нешта па-беларуску, то чалавек табе кажа: «Хадзем пакурыць у прыбіральню». І толькі там ён пачынае казаць па-беларуску, толькі ў туалетах, у падвале, дзе ніхто не можа яго падслухаць, бо ён баіцца. Я не думала, што людзі могуць так баяцца. Але ёсць і іншы аспект: трэба шмат працаваць для таго, каб людзі ў Беларусі зрабіліся сапраўды талерантнымі. Калі я наведвала Беларусь, то перажыла абсурдныя сітуацыі, як, бадай, кожны, хто жадае вывучыць мову. Вы нічога не ведаеце, вы ніколі не размаўлялі па-беларуску, але вы спрабуеце. Вы думаеце: акей, сёння я нешта скажу па-беларуску. Вы выходзіце на вуліцу. Вы сустракаецеся з чалавекам. «Добры дзень!» – «Добры дзень». Вы ведаеце, што вы робіце памылкі, вы не пачуваецеся свабодна, але ўсё-такі вы спрабуеце. Суразмоўца таксама намагаецца вас зразумець. На развітанне вы кажаце: «да-пабачэння, сазвонімся». І тады ён падскоквае: «Не, «пазваніць» – гэта па-руску! Трэба казаць «патэлефанаваць». Другі чалавек, калі вы развітваецеся з ім словамі «стэлефануемца, крычыць, што «патэлефанаваць» – гэта польская мова, і трэба казаць «пазваніць»». Як вывучыць мову ў такой сітуацыі? Гэта антыпедагагічныя манеры. Таму няма нічога дзіўнага, што людзі так доўга не могуць навучыцца размаўляць па-беларуску. У Беларусі людзі не маюць права на памылку. А гэта самае галоўнае права чалавека – мець права змяніцца.

А.К.: Што вы думаеце наконт магчымага ўвядзення новага афіцыйнага правапісу ў Беларусі?

В.Ш.: Кожная ўлада жадае мець сваю беларускую мову, але вельмі важна зразумець, як яна выкарыстоўвае рэформы. Ці людзі ў Беларусі, якія маюць уладу, выкарыстоўваюць мову дзеля таго, каб грамадзяне маглі нармальна, свабодна камунікаваць, альбо яны выкарыстоўваюць тэму мовы дзеля

таго, каб ламаць камунікацыю паміж людзьмі, захоўваючы такім чынам той самы аўтарытарны рэжым. Рабіць рэформы – гэта знак улады. Але у выпадку з мовай вы чапаеце нешта вельмі інтымнае. Тым больш, што моўную рэформу немагчыма правесці адразу, гэта заўжды план на будучыню. За моўнымі рэформамі заўсёды хаваецца грамадскі праект. Праект Тарашкевіча – гэта адно, савецкая беларуская мова – гэта зусім іншая манера бачыць грамадства. Новая афіцыйная беларуская мова будзе таксама мець свой праект, і мне вельмі цікава пабачыць, які менавіта.

Часта моўныя пытанні выкарыстоўваюць для таго, каб маніпуляваць людзьмі. Цудоўны прыклад – рэфэрэндум 1995 г., калі паставілі пытанне мовы толькі для таго, каб адцягнуць увагу людзей ад пытання пра змены ў канстытуцыі. Вельмі цікава назіраць, як палітыкі выкарыстоўваюць моўнае пытанне. Мова – гэта важна, культура – таксама важна. Але немагчыма ўсе праблемы вырашыць праз гэта. Трэба таксама ясна і канкрэтна займацца і іншымі праблемамі. Здаецца, я не павінна так казаць, я павінна бараніць мой лагер – тэатральны, культурны. Але пакуль у Беларусі няма палітычных, эканамічных сродкаў, каб рабіць культуру. Якая культура можа быць у аўтарытарным рэжыме, якая мова? Я думаю, што нельга вырашаць праблему наадварот. Я яшчэ не маю ўсіх ключоў каб аналізаваць усё гэта, але я працую і спадзяюся, што адшукаю іх.

А.К.: Як даўно вы былі ў Беларусі апошні раз?

В.Ш.: Ажно тры гады таму. Я вельмі сумую па Беларусі. Цяпер я займаюся сваім маленькім сынам, ды і сродкі для падарожжа адшукаць даволі складана. Таму я спрабую рабіць карысныя рэчы тут, у Францыі, напрыклад, займаюся перакладамі. Мне здаецца, было вельмі важна перакласці «Тутэйшых» Янкі Купалы на французскую мову. Разам з Ларысай Гіймэ мы два гады працавалі над гэтым тэкстам.

А.К.: Ці складана было перакладаць «Тутэйшых»? Ці магчыма зрабіць гэты твор зразумелым для французцаў?

В.Ш.: Я заўсёды была ўпэўнена, што мы можам знайсці шлях данесці «Тутэйшых» да французскага чытача. Аднак гэтая п'еса сапраўды вельмі

складаная. Беларуская мова 20-х гадоў, царкоўнаславянская мова, нямецкая мова, ідыш, польская мова, трасянка... Людзі, якія перакладаюць гэтую п'есу, павінны імі валодаць. А мы маладыя, для нас беларускую мову 20-х гадоў вельмі цяжка зразумець. Мы ездзілі ў Беларусь, каб знайсці добрыя слоўнікі. Стварылася неформальная каманда, якія дапамагала, напрыклад, разабрацца, што гэта значыць – «гэрцум-сролікі». Мы знайшлі чатыры спосабы перакласці гэтае слова, але не маглі выбраць слушны. Давялося нават праз інтэрнэт шукаць у Ізраілі даследчыкаў, якія яшчэ размаўляюць на ідзіш, і могуць супаставіць яго з нямецкай мовай. У Парыжы мы шукалі палякаў, якія тлумачылі нам польскія словы. Гэта была фантастычная праца. Я думаю, што пераклад дужа добры, мы ім вельмі задаволеныя. Першы раз людзі таксама гуртаваліся для таго, каб тэкст мог быць апублікаваны па-французску. Гэта шчасце!

А.К.: Але ж у вас атрымаўся ня проста пераклад, а яшчэ і своеасаблівы даведнік для чалавека, які мала знаёмы з часам, у які адбываецца дзеянне ў «Тутэйшых»...

В.Ш.: Так, мы зрабілі адмысловую табліцу, у якой тлумачыцца, як трэба правільна вымаўляць беларускія гукі. Інакш французы прачытаюць «Mensk» як «Мэнск». Таксама ў кніжцы пададзена гістарычная храналогія для таго, каб чытачы маглі ўяўляць, у якой сітуацыі адбываюцца дзеі п'есы. Ёсць там і раздзел пра тое, хто быў Купала, і дзе тлумачыцца, чаму мы палічылі важным перакласці гэты тэкст. Нават у рускамоўным асяроддзі Францыі былі вельмі ўдзячныя за гэтую кніжку. Людзі казалі: «Нарэшце!» Я спадзяюся, што будуць іншыя класічныя тэксты па-французску.

А.К.: Што ў вас у планах, задумах, марах?

В.Ш.: Я хачу скончыць маю кнігу пра мову. Гэта самае галоўнае для мяне. Гэта вельмі вялікі кавалак працы, бо я хачу разабрацца, як моўнае пытанне ўплывала і выкарыстоўвалася ў будаўніцтве ўсходнеславянскіх нацый. Трэба апрацаваць агромныя аб'ём дакументаў па-руску, па-беларуску, па-польску, па-французску, па-ангельску, па-ўкраінску. Я думаю, што я ніколі так не працавала, каб нешта зразумець. А потым, як дапішу, для мяне пачнецца новае жыццё... Буду рабіць нешта новае, болей спакойнае, болей лёгкае.